

УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ І ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 075.8

ЩОДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Д.В.Бабенко, кандидат технічних наук, професор

В.М.Давиденко, кандидат біологічних наук

Миколаївський державний аграрний університет

У статті аналізуються результати роботи щодо удосконалення технології навчання студентів Миколаївського державного аграрного університету в контексті наближення системи вищої освіти в Україні до європейських стандартів.

В статье анализируются результаты работы по совершенствованию технологии обучения студентов Николаевского государственного аграрного университета в контексте приближения системы высшего образования Украины к европейским стандартам.

Вступ. Вища школа виконувала і виконує соціальне замовлення часу, суспільства і держави: формує інтелектуальний потенціал і еліту нації; забезпечує галузі народного господарства, науки, культури висококваліфікованими фахівцями.

Ефективність навчання залежить від багатьох об'єктивних, суб'єктивних, соціальних та історичних факторів, серед яких важливо звернути увагу на такі: якість студентів (інтелект, духовність, освіченність), їх зацікавленість щодо набуття певних знань; значимість фаху чи курсу для досягнення соціальної мети студента; організованість, діловитість, системність і систематичність самостійної роботи студента щодо здобуття теоретичних знань і практичних умінь; духовність, професіоналізм і привабливість викладача, його педагогічна майстерність, вміння утримувати увагу, створювати атмосферу творчої роботи; умови, в яких здійснюється навчання; технологія навчання і загальна освітня технологія; соціальна значимість знань у суспільстві; матеріально-технічна база навчання (сучасні технічні засоби навчання), інформаційне забезпечення

Вісник аграрної науки Причорномор'я, 275
Випуск 1, 2007

(бібліотека, інтернет тощо); матеріальний і духовний рівень студента, викладача (бажано, щоб викладач ставив перед собою високі духовні критерії), суспільства, соціопобуту і соціології; культура того, хто навчає, і того, хто навчається.

Визначаючи стратегію реформування вищої освіти, кожна країна реалізує свої заходи і шлях розвитку, прагнучи зберегти кращі історичні традиції національної системи освіти.

Методика дослідження. Використали методики систематизації заходів, спрямованих на інтеграцію європейського освітнього поля, їх аналіз та виявлення позитивного і негативного Болонського процесу за умови впровадження його елементів у технологію навчання студентів Миколаївського ДАУ. Здійснювали вивчення досвіду і думки науково-педагогічних працівників аграрних вищих навчальних закладів Києва, Харкова, Львова, Одеси, Херсона та інших міст.

Результати досліджень. Спроби надати загальноєвропейського характеру навчання у вищій школі спостерігалися у різні історичні часи. Прагнув реформувати освіту в Росії імператор Петро 1. У 1790-1797 роках Г.М. Ліванов впроваджував англійську систему навчання в Богоявленській (нині місто Миколаїв) сільськогосподарській школі. Цю проблему прагнув вирішувати М.І. Пірогов у 1856-1858 роках, працюючи попечителем навчальних закладів міст Києва і Одеси. Тривалий час інтеграція європейської науки і освіти здійснювалась через наявність латинської і стародавньої грецької мов, як інтернаціональних мов науки.

У наш час така діяльність розпочалася у 1957 році підписанням Римської угоди. А в 1997 році під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію щодо визнання кваліфікацій, за якими готують фахівців у вищих навчальних закладах Європи. Цю конвенцію підписали 43 країни, в тому числі й Україна. Більшість положень Лісабонської конвенції лягли в основу Болонської декларації, яка була прийнята 18-19 червня 1999 року в м. Болоні (Італія) міністрами освіти 29 країн. За мету декларації ставилося — досягнення єдиних стандартів вищої освіти, взаємне визнання дипломів ВНЗ. У зв'язку з цим формуються єдині критерії оцінки якості викладання у ВНЗ

країн-учасниць, вводиться система освітніх кредитів. Болонський процес стає ефективним заходом гармонізації системи вищої освіти країн-учасниць.

Країни-учасниці погодили загальні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору до 2010 року. У межах цього простору мають діяти єдині умови визнання дипломів про освіту, працевлаштування та мобільності громадян з метою істотного підвищення конкурентоспроможності європейського ринку праці й освітніх послуг.

Болонський процес передбачає прийняття загальної системи порівнювальних вчених ступенів, у тому числі через затвердження Додатку до диплому; запровадження в усіх країнах двох циклів навчання (бакалавратура, магістратура); запровадження системи кредитів відповідно до європейської системи трансферу (ECTS — European Credit Transfer System), розробки порівняльних критеріїв та методів оцінки якості знань; усунення перешкод на шляху мобільності студентів та викладачів у межах визначеного простору.

Наступний (другий) етап Болонського процесу визначено на саміті у Празі 19 травня 2001 року. Його підписали вже 33 країни Європи. Він виділяє наступні елементи процесу: постійне навчання протягом усього життя; мотивоване залучення студентів до навчання; сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу тощо.

Третій етап Болонського процесу розпочався в Берліні 18-19 вересня 2003 року. Його підписали 40 країн Європи (у тому числі й Росія). На ньому було ухвалено наступне: розширити загальноєвропейські вимоги і стандарти до докторських ступенів - у країнах-учасницях має бути один докторський ступінь - "доктор філософії" з відповідних галузей знань; розроблені додаткові модулі, курси та навчальні плани з європейським змістом, відповідною орієнтацією й організацією; зазначається, що європейський простір вищої освіти та європейський простір дослідницької діяльності — дві взаємопов'язані частини сульспільства знань.

На наступному етапі 19-20 травня 2005 року у Бергені (Норвегія) до Болонського процесу, певною мірою, приєдналася і Україна. У зв'язку з цим приймаються ряд заходів, наказів Міністерства освіти і науки України, затверджується Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України. Передбачається реалізувати такі заходи: відійти від традиційної схеми “навчальний семестр — навчальний рік, навчальний курс” (щодо цього заходу мають місце різні думки, зокрема, ряд вчених вважає, що наявність їх позитивно організовує і певною мірою стимулює навчання); раціональний поділ навчальної дисципліни на модулі і перевірка якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля; використання більш широкої шкали оцінювання знань та елементів стимулювання; вирішальний вплив оцінювання якості навчання протягом семестру (триместру) на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни; стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості знань та вироблення умінь їх застосовувати в неординарних умовах; підвищення об'єктивності, прозорості оцінювання знань студентів; запровадження здорової конкуренції в навчанні; виявлення та розвиток творчих здібностей студентів (це важлива проблема всіх часів науки і освіти, наприклад, такі визначні особистості, як К. Ліней, Ч. Дарвін, Г. Мендель не були виявлені в їх студентські роки і рівень їх знань оцінювався досить низько).

Питання якості вищої освіти надзвичайно складне, комплексне, багатогранне і полікритеріальне. Основними ознаками якості вищої освіти є: відповідність освітньо-професійних програм і організації навчального процесу європейським вимогам (стандартам); відповідність кадрового потенціалу, наукового і матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення сучасним європейським вимогам науки, виробництва і педагогіки.

Більшість учасників Болонського процесу назвали головними уміннями фахівців, що гарантують їх конкурентоспроможність і працевлаштування на європейському ринку праці, такі: уміння спілкуватися, ефективно працювати в колективі та знання іноземних мов; знання та уміння користуватися сучасними інформаційними

технологіями; уміння ефективно використовувати набуті професійні знання та навички і постійно набувати нові.

Перед вищою школою України стоїть завдання: узгодження і зближення назв професій та кваліфікацій, напрямів і спеціальностей, освітньо-професійних програм і засобів діагностики якості підготовки фахівців; узгодження системи організації навчального процесу; впровадження кредитно-модульної системи із бально-рейтинговим оцінюванням результатів навчання.

З досвіду застосування, починаючи з 1997 року, кредитно-модульної системи навчання у Миколаївському ДАУ можна зазначити як позитивне наступне: весь навчальний процес ретельно проектується (детально розробляється план його виконання, як би “дорожня карта”); розробляються конкретні посібники і чіткі методичні рекомендації; навчальна програма поділяється на логічні, взаємопов'язані частини (змістові модулі); самостійна робота студентів складає не менше половини їх загального обсягу навчального навантаження; студент, певною мірою, самостійно планує і організовує свою роботу, проводить самоконтроль і самооцінку рівня засвоєння своїх знань; студент має можливість вибирати дисципліни для вивчення (хоча перші роки навчання студентам це здійснювати досить складно); впроваджується індивідуальне навчання, шляхом використання окремих індивідуальних завдань і проведення консультацій.

Країни Європи, які підписали Болонську декларацію, для порівняння навчального навантаження студента домовилися виражати обсяги навчального навантаження в умовних залікових одиницях - залікових кредитах. Ця залікова одиниця включає всі його види (лекції, семінарські та лабораторно-практичні заняття, виконання індивідуальних завдань, курсове проектування, проміжну та підсумкову атестацію).

Річний обсяг навчального навантаження студента становить 60 залікових кредитів. А для отримання ступеня бакалавра, за терміну навчання 4 роки, студент повинен набрати 240 таких кредитів.

Якщо протягом року навчається 40 тижнів, робочий тиждень становить 6 днів, а щоденне навантаження — 9 академічних годин, то річне навчальне навантаження студента становитиме 2160 акаде-

мічних годин (40 x 6 x 9 : 60). А один заліковий кредит буде дорівнювати 36 академічних годин, а за умови п'ятиденного робочого тижня та 9 академічних годинах протягом дня один заліковий кредит дорівнюватиме 33 академічні години (44 x 5 x 9 : 60).

За кредитно-модульної системи організації навчального процесу зміст навчальних дисциплін поділяється на змістові модулі. Змістовий модуль (розділ, підрозділ) містить окремі модулі (теми) аудиторної і самостійної роботи студента. Кожен змістовий модуль має бути оцінений, а студент — проінформований про результати оцінювання.

Підсумкове оцінювання засвоєння інформації навчальної дисципліни студентом здійснюється як інтегрована оцінка усіх змістових модулів з урахуванням їх “масової частки” — значимості.

Впроваджуючи новітні технології організації навчання важливо не втратити набутки позитивного національного досвіду роботи вищої школи. Слід зауважити, що у більшості випадків впровадження принципів Болонського процесу ініціюється керівниками і чиновниками від освіти, а викладачі часто проявляють інертність, і чим вищий рейтинг викладача, тим менше уваги він звертає перехідом на Болонську форму організації навчального процесу. Це, певною мірою, закономірно, але обумовлює те, що іноді реорганізується форма навчання, а суть залишається майже без змін.

Організацію технології навчання не можна розглядати як панацею від всіх недоліків, що мають місце в роботі вищої школи. Болонський процес став предметом дискусій світової інтелігенції, яка розділилася на прихильників ліберальної і соціальної концепції. Точку зору лібералів репрезентує Болонська декларація. А соціалісти вважають, що Болонський процес — це реформа чи експеримент, наслідки якого загалом не можна передбачити.

Нині розширюються і поглиблюються зв'язки наших ВНЗ із зарубіжними, але при цьому не слід перебільшувати значення зарубіжного і нехтувати цінними надбаннями історичного і національного досвіду в галузі освіти. Такий приклад подають університети Європи, які мають найвищий рейтинг. Вони характеризуються консерватизмом і не поспішають залучатися до Болонського процесу.

Розвиток Болонського процесу слід розглядати як рух України до вступу у Всесвітню Торгову організацію, формування єдиного європейського ринку фахівців, підвищення конкурентоспроможності українських освітніх послуг і кадрів. Все це можна відносити до позитивного.

Перед вищими навчальними закладами стоїть завдання:

1. Забезпечувати студентів сучасними знаннями і вміннями в галузі загальнотеоретичних, спеціальних і суспільних наук.
2. Виховувати висококваліфікованих фахівців, здатних забезпечувати інновацію своєї галузі та її науково-технічний прогрес.
3. Готувати високогуманних і культурних фахівців, які глибоко усвідомили основні принципи концепції раціонального природокористування і гармонійних взаємовідносин між виробничою діяльністю людини і природою.
4. Готувати активних діячів, здатних успішно вирішувати інноваційні задачі виробництва сьогодення і майбутнього.
5. Виховувати фахівців, здатних нести відповідальність не лише за особисту діяльність, але і за діяльність колективу, галузі, виявляти свої здібності, бути творчими організаторами виробництва і суспільного життя тощо.

ВНЗ здійснюють всезростаючий вплив на прискорення науково-технічного прогресу, підвищення загальнолюдської культури суспільства, збагачення духовного багатства народу. ВНЗ організують свою освітянську діяльність за навчальними програмами і планами, які затверджені відповідними Міністерствами України. Лише деяким Національним ВНЗ країни надається право здійснювати навчальний процес за індивідуальними програмами і планами.

Залучення системи вищої освіти до Болонського процесу означає наступне: забезпечення вищим навчальним закладам певної автономії щодо їх діяльності; переведення вищих навчальних закладів на двоступеневу систему підготовки фахівців; забезпечення вищих навчальних закладів сучасною науково-навчально-виробничою базою; впровадження комплексної програми міжнародного співробітництва на ниві освіти, втілення принципу — освіта без

кордонів; забезпечення перетворення вищих начальних закладів у науково-навчально-виробничі центри, де розвивається фундаментальна і прикладна наука та готуються фахівці за професіями, що відповідають часові і світовим стандартам; залучення до розробки і переведення освітянської діяльності на міжнародні навчальні програми; забезпечення глобалізації і екологізації освіти, надійності фахових знань і умінь.

Основні переваги вищої освіти в країнах, які залучились до Болонської конвенції є: максимальне наближення навчання до виробництва через значні обсяги та якість навчальної практики. Це сьогодні слабка ланка вищої аграрної освіти в Україні. Досить слабкий її зв'язок з практикою. Зустрічаються випадки, коли технології колгоспно-радгоспного виробництва подаються в значних обсягах, і не з метою вивчення їх еволюції в часі, а як діючі. Хоча вони не пов'язані з новими формами господарювання, зокрема фермерством.

Зміст лабораторних і практичних занять у наших вищих навчальних закладах не завжди наближені до практики та її потреб. Не висока об'єктивність оцінки стану виробництва, інформованість про його проблеми та перспективи розвитку. А Болонська декларація вимагає мінімального відриву теорії навчання від практики, високого рівня об'єктивізму знань студентів, ставить особливі вимоги до виробничої практики, до якості фахових умінь на ринку праці тощо.

У нас ще відсутня досконала система дистанційного професійного навчання, а в організації заочної освіти є багато недоліків. Це обумовлено тим, що у минулому студентами заочної форми навчання були люди, які безпосередньо працювали за фахом і навчання для них було якби активною формою підвищення кваліфікації. Нині серед таких студентів більшість не працює в тій галузі, з якої навчаються і готуються одержати вищу кваліфікацію. Тому їх рівень фахової підготовки, конкурентоспроможність на ринку праці низькі.

Колективом Миколаївського аграрного університету виконано значні обсяги робіт і накопичено досвід щодо впровадження в

практику ряду положень і складових елементів Болонського процесу. Зокрема, з метою зміцнення і удосконалення навчальної, наукової та виробничої бази університету з 1999 року проведено роботу щодо удосконалення його структури. До складу університету залучаються коледжі з метою забезпечення двоступеневої ефективної вищої освіти. Створено видавничий центр, що дозволило забезпечити оперативне публікування навчальної літератури (підручників, посібників), методичних рекомендацій тощо. З метою поглиблення науково-виробничої діяльності до структурних підрозділів університету залучається навчально-дослідне господарство. Створено факультет довузівської підготовки, інститут післядипломної освіти тощо.

Впроваджено структурно-модульну систему навчання на всіх факультетах. Навчальна література, посібники, методичні рекомендації розробляються з урахуванням реформування аграрно-промислового комплексу України і вимог положень Болонського процесу. Впроваджено рейтингову 100-бальну оцінку якості знань студентів. Протягом кожного семестру два рази проводиться комплексна проміжна атестація за результатами активності вивчення дисципліни, аудиторної і самостійної роботи студентів. Постійно здійснюється пошук і розробка заходів, спрямованих на поліпшення якості проведення всіх форм практики і розроблення наскрізної програми практики студентів на базі передових господарств і підприємств. Постійно формується каталог господарств і підприємств для проходження практики студентами. Серед них є постійно такі, як, наприклад, СЗАТ “Ольвія”, ДП “Племрепродуктор “Степове”, племзавод ім.Шмідта, Південьконепром, Інститут аграрного виробництва, дослідні господарства НДІТ “Асканія-Нова” тощо.

В університеті, на факультетах та кафедрах проводяться методичні семінари з проблемних питань Болонського процесу. Згідно наказом Міністерства освіти і науки України від 21.05.2004 р. №414 на всіх факультетах університету за ОКП магістра читається дисципліна “Вища освіта і Болонський процес”, метою якої є — ознайомити студентів з основними завданнями, принципами та документами, прийнятими в рамках Болонського процесу, оволодіння методами та засобами їх запровадження у ВНЗ України.

За наказом Міністерства освіти і науки України від 21 травня 2004 року № 415 Миколаївський ДАУ включено до числа ВНЗ для участі у педагогічному експерименті щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Для проведення цього експерименту визначено факультет механізації сільського господарства, як кращий щодо відпрацьованості навчальної програми, матеріально-технічного і кадрового забезпечення та факультет технології виробництва і переробки продукції тваринництва, який, деякою мірою, змінює підготовку фахівців вищої кваліфікації із зооінженерно-біологічного на технологічно-переробний напрям. Тут вводяться нові дисципліни, переглядаються навчальні програми з традиційних дисциплін, до керівництва факультетом і випускаючими кафедрами залучено нові кадри.

Для успішного проведення експерименту в університеті були здійснені такі заходи: видано наказ щодо проведення експерименту; створено робочу групу для його супроводження; розроблено Тимчасове положення КМСОНП; розроблено технологію впровадження КМСОНП; підготовлено інформаційні пакети — ТСТS; розроблено методичні рекомендації викладачам, які задіяні до експерименту тощо.

Результати цього експерименту на факультетах механізації сільського господарства, технології виробництва і переробки продукції тваринництва були предметом нашого аналізу.

Очікувані результати цих заходів наступні: модернізувати технологію навчання в університеті; наблизити якість освіти і наукової діяльності університету до кращих світових стандартів; удосконалити систему кредитів щодо відповідності до Європейської кредитно-трансферної системи навчання; удосконалити проходження практики студентів університету за кордоном; активізувати наукову діяльність викладачів і студентів; удосконалити діяльність навчально-дослідного господарства “Сонячне”, перетворивши його в навчально-науково-демонстраційне.

Хід експерименту постійно знаходиться під контролем ректорату, розглядається на засіданнях вченої та методичної рад університету. Намітилися такі позитивні тенденції: підвищилась якість

успішності; зросла активність самостійної роботи студентів; чітко виражена рівномірна напруженість роботи студентів протягом семестру тощо.

Сьогодні колектив університету працює за такими напрямками: удосконалення двоступеневої структури освіти (виключити структурний елемент спеціаліста, який не відповідає європейським стандартам); розширення використання єдиної системи кредитних одиниць і додатка до дипломів; розроблення заходів щодо впровадження європейського наукового ступеня "доктор філософії" відповідної галузі знань; розширення міжнародних зв'язків університету через удосконалення структури і функції комплексів.

Висновки. 1. Миколаївським ДАУ накопичено досвід і обсяги заходів та методів щодо залучення ВНЗ до Болонського процесу. 2. Доцільно розширити дослідження, спрямовані на виявлення позитивного, національних особливостей в діяльності вищої школи у порівнянні з новаціями Болонського процесу, розглядати національні технології навчання у вищій школі України як важливий і актуальний об'єкт дослідження. 3. Необхідно уникати, щоб одержані результати вивчення лише окремих елементів технології підготовки фахівців вищої кваліфікації, широко узагальнювалися і використовувалися для оцінки всієї системи освіти в Україні та Болонського процесу.